

УДК 330.341.4:332.14

Б. В. Дергалюк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва,
Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: 0000-0001-8791-9121

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.19.5

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ

B. Dergaliuk,
PhD in Economics, Associate professor, Associate professor of economics and entrepreneurship
department National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE EVALUATION OF STATE REGULATION OF STRUCTURAL DISORDERS

У статті визначено основні науково-методичні підходи до оцінювання державного регулювання структурних зрушень. З'ясовано, що аналіз та оцінка структури економіки можуть бути здійснені у різних напрямках, визначених самим поняттям "структура економіки". Серед науково-методичних підходів оцінки регуляторних заходів щодо стимулювання позитивних структурних зрушень виокремлено ряд якісних підходів. Моніторинг та контроль за впровадженням заходів структурної політики здійснюється у таких напрямках: прогнозування впливу на структурні пропорції; визначення можливостей гнучкого та своєчасного реагування державного апарату на кризові явища; розробка стратегій та програм структурного розвитку; відстеження рівня нормативного та матеріального забезпечення відповідних регуляторних заходів та уповноважених на їх реалізацію державних структур тощо.

З'ясовано, що з метою здійснення відповідних заходів з моніторингу доцільно здійснювати статистичну оцінку впливу регулюючих заходів на структурні зрушення. Обґрунтовано, що для аналізу структурних зрушень в економіці також використовуються математико-статистичні методи, у тому числі використовують: лінійний коефіцієнт структурних зрушень; середній квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень; середній квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень; інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатєва; узагальнюючий показник структурних зрушень А. Салаї; індекс В. Рябцева тощо.

The article identifies the main scientific and methodological approaches to the evaluation of state regulation of structural changes. It is found that the analysis and evaluation of the structure of the economy can be carried out in different directions, defined by the very concept of "structure of the economy". A number of qualitative approaches were identified among the scientific and methodological approaches to assessing regulatory measures to stimulate positive structural changes, including the provision of continuous monitoring of the current state and results of structural policies pursued by the state aimed at promoting the development of priority sectors and sectors of the economy. Monitoring and control over the implementation of structural policy measures is carried out in such areas as: forecasting the impact on structural proportions of processes in socio-cultural, political, environmental, economic, scientific and technical spheres; defining the possibilities of flexible and timely response of the state apparatus to crisis phenomena of the external environment, minimizing their impact on the structural balance; developing structural development strategies and programs; tracking of normative and material support of appropriate regulatory measures and their implementation authorized government agencies and others.

It has been found that in order to implement appropriate monitoring measures, it is advisable to carry out a statistical assessment of the impact of regulatory measures on structural shifts. It is substantiated that mathematical and statistical methods are used to analyze structural changes in the economy, which allow to determine, in absolute or relative terms, the impact of individual measures on structure indicators, including the use of: linear coefficient of structural changes; average square coefficient of absolute structural shifts; average square coefficient of relative structural shifts; K. Gatiev's integral coefficient of structural shifts; A. Salai's general indicator of structural changes; V. Ryabtsev's index, etc.

The investigated results, which have achieved greater efficiency using reconstruction in their political field, have used the identification number of those who changed their power, and initially established and used quite real results of work, and they are constantly used in recent cases. At the same time, it is

advisable to use both qualitative analysis approaches, focused on determining the nature and nature of structural changes, and the calculation of quantitative indicators that allow determining in absolute or relative dimensions the degree of influence of a regulatory measure on changes in the economic structure.

Ключові слова: державне регулювання, структурні зрушення, оцінювання структурних зрушень, моніторинг структурних зрушень, методичні підходи щодо оцінювання, структурна політика.

Key words: state regulation, structural shifts, structural shifts assessment, structural shifts monitoring, methodological approaches to evaluation, structural policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Поточний стан вітчизняної економіки відзначається наявністю глибоких структурних дисбалансів, які, в свою чергу, формують підґрунтя для прогресуючих деструктивних явищ як в окремих секторах економіки так і в суспільно-економічному житті країни загалом. Причини описаних явищ мають складну та багатокомпонентну природу, утім, ключовим з них варто виділити саме державницькі підходи до провадження структурної політики, які найчастіше набувають непослідовного, казуального, а іноді й корупційного характеру. Більш того, окрім суспільно-політичного аспекту зазначеної проблеми не менш важливим є її економічне підґрунтя, а саме проблематика проведення ефективного моніторингу, діагностики та оцінки структурних зрушень з позиції державного регулювання, яка унеможливить викривлення індикативних критеріїв поточного стану і забезпечить належне та дієве використання інструментів апарату державного регулювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження та розробка теоретико-методологічних засад визначення та аналізу структури національної економіки набуло широкого висвітлення серед економічних праць вітчизняних вчених та науково-практичних заходів, присвячених цій проблематиці. Особливий вклад у розвиток визначеного наукового напрямку здійснено такими вченими: Т. Артьомова, С. Біла, М. Бутко, О. Власюк, О. Горська, Т. Пепа, І. Одотюк, Н. Скірка, Л. Шабліста, Л. Шинкарук, М. Якубовський та іншими.

Проте, попри всеохоплюючий огляд природи структурних трансформацій економіки, визначення дефініцій ключових понять, підходів до аналізу та безпосереднього дослідження пропорцій вітчизняної економіки, більш глибокого розгляду вимагають питання належної оцінки структурних перебудов у розрізі державного регулювання з метою досягнення оптимального структурного балансу та ефективності управлінських рішень.

МЕТА І ЗАВДАННЯ СТАТТІ

Метою статті є визначення та згрупування науково-методичних підходів до оцінювання державного регулювання структурних зрушень. Для досягнення окресленої мети було вирішено такі завдання:

— виділено окремі особливості структурної політики та її видів, врахування яких є необхідним етапом у процесі оцінки регуляторних заходів;

— висвітлено поняття моніторингу, основних напрямів діагностики та контролю, як дієвих інструментів оцінки ефективності обраних інструментів структурного регулювання та прогнозування потенційних ризиків;

— з'ясовано можливості застосування математико-статистичного апарату дослідження, а саме ряду показ-

ників, що дозволяють обчислити зміну рівня структури у абсолютних та відносних вимірниках.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Структурні зміни проявляються на всіх рівнях економіки. Їх не можна звести до кількісного підсумовування складових їх елементів, оскільки вони мають нові інтегральні характеристики. Структурні зміни в економіці породжують ряд протиріч і самі ж є механізмом вирішення цих суперечностей за допомогою перерозподілу капітальних ресурсів з метою задоволення нових суспільних потреб. Структурні зміни в економіці, як правило, взаємодіють між собою і можуть як посилювати, так і послаблювати загальний хід економічного розвитку. В результаті односпрямованої взаємодії можна спостерігати синергетичний ефект загального розвитку [7, с. 502].

Структурні зміни є численними, оскільки зумовлені складністю економічної системи будь-якого рівня, наявністю в них множини елементів, існуванням, крім явних, неочевидних взаємозв'язків між ними, різним ступенем зміни властивостей і характеристик елементів системи під впливом одних і тих самих чинників та сил [1, с. 62].

Аналіз та оцінку структури економіки може бути здійснено у різних напрямках, визначених самим поняттям "структура економіки". Переважна більшість авторів виділяє такі види співвідношень, якими характеризується національна економічна система: відтворювальні, галузеві, секторальні, а також пропорції, що характеризують структуру суспільного виробництва. Останні охоплюють усі наявні пропорції економічної системи, не обмежуючись певним напрямком.

Вибір тих чи інших структурних співвідношень у якості матеріалу для аналізу здійснюється, виходячи безпосередньо з предмету та мети окремого дослідження. Однак деякі науковці з метою більш повного та адекватного аналізу обраної проблематики у своїх працях виділяють більш специфічні види структурних пропорцій. Серед них варто відзначити такі:

— соціальні — співвідношення форм власності, рівнів доходної диференціації, розподіл різних прошарків населення у їх загальній структурі;

— технологічні — характеризують рівень матеріально-технічного забезпечення та пропорції між окремими елементами продуктивних сил;

— просторові — відображають географічний розподіл елементів виробничої та соціальної інфраструктури у складі великих регіональних систем, яким притаманні певні природні, кліматичні або демографічні особливості;

— організаційні — визначають кількісні та якісні співвідношення управлінських ланок, що забезпечують організацію процесу суспільного виробництва;

— зовнішньоекономічні — відображають пропорції щодо здійснюваних експортно-імпортних операцій.

Описані вище види структурних пропорцій незалежно від прийнятої системи класифікації характеризують-

ся тісним зв'язком та взаємозалежністю. Будь-які зміни в одній із структур чинять вплив на інші структурні співвідношення, водночас варто наголосити на нелінійному характері таких зв'язків. Саме тому комплексність та багатокомпонентність є засадничими принципами кількісної та якісної оцінки структурних зрушень.

Ключовим етапом в здійсненні оцінки впливу окремих заходів та інструментів державного регулювання структурних зрушень є, насамперед, правильна ідентифікація першопричин тих чи інших змін наявних пропорцій.

У рамках цього варто розуміти специфіку процесів, якими супроводжуються структурні зміни, а саме те, що початковою точкою є кількісні зміни, які в подальшому трансформують систему у якісно новому вигляді, тобто модифікуючи її якісні характеристики.

Поняття структурних зрушень як економічного процесу можна порівнювати з іншими динамічними процесами, що протікають в економічній системі: циклами, коливаннями. Основною відмінністю структурних зрушень від перерахованих вище процесів є наявність результуючої складової і факту змін у системі потреб господарюючих суб'єктів та розміщенні економічних ресурсів. Останнє не властиво для поверхневих коливань. Економічні цикли (деякі з них, безсумнівно, супроводжуються зрушеннями в господарській структурі), скоріше є системою з декількох структурних зрушень різної спрямованості [5, с. 99].

Таким чином, структурні зрушення в економіці — це зміна матеріально-речовинної (галузевої, відтворювальної, технологічної) і соціально-економічної будови економічної системи, взаємозв'язків між її елементами, що приводять до зміни матеріально-речовинних (еволюційних) та соціально-економічних (революційних) системних якостей [2, с. 42].

Рушійною силою (імпульсом) структурних змін є структурна криза, яка може бути різною за глибиною і масштабом, явною або латентною. Зміни і зрушення в структурі є закономірною реакцією на прояви кризи. Структурні зрушення в економіці проявляються у зміні співвідношень між її складовими, що можна визначити шляхом використання структурно-динамічного аналізу [3, с. 83].

Напряма та швидкість протікання трансформаційних процесів у значній мірі залежать від форм і методів проведення структурної політики держави. Структурна політика держави в розвинених країнах включає в себе систему дій уряду, спрямовану на перерозподіл ресурсного потенціалу країни для створення, розвитку та якісного оновлення бази економічного зростання [8, с. 30]. Вона будується на основі вироблення національних пріоритетів структурних перетворень промисловості і формування методів регулювання для забезпечення концентрації ресурсів і капіталів за пріоритетними напрямками [6, с. 254].

Огляд головних причин виникнення структурних трансформацій, свідчить про чутливість економічної структури до факторів екзогенного по відношенню до держави характеру. Однак слід наголосити, що саме ефективно використання інструментів регуляторного апарату дозволяє збалансувати або цілком нівелювати негативні впливи чинників, що знаходяться поза сферою державного управління.

Звертаючись безпосередньо до питання здійснення оцінки регуляторних заходів щодо стимулювання позитивних структурних зрушень, необхідно виокремити ряд якісних підходів. Одним із таких підходів є забезпечення безперервного моніторингу поточного ста-

ну та результатів проваджуваної державою структурної політики, спрямованої на сприяння розвитку пріоритетних галузей та секторів економіки, забезпечуючи утвердження економічних позицій держави на світовій арені.

Саме тому важливе місце в питаннях оцінки якості здійснених заходів державного регулювання займає саме діагностика та контроль. Конкретизуючи ці поняття, виокремимо такі положення:

- прогнозування впливу на структурні пропорції процесів у соціокультурній, політичній, екологічній, економічній, науково-технічній сферах з метою адекватної оцінки потенційних ризиків їх дестабілізації;

- визначення можливостей гнучкого та своєчасного реагування державного апарату на кризові явища зовнішнього середовища, мінімізації їх впливу на структурний баланс;

- розробка стратегій і програм структурного розвитку з метою конкретизації засадничих положень розвитку для окремих галузей та секторів економіки та уникнення можливих корупційних зловживань;

- відстеження належного рівня нормативного та матеріального забезпечення відповідних регуляторних заходів та уповноважених на їх реалізацію державних структур.

З метою здійснення відповідних заходів із моніторингу доцільно здійснювати статистичну оцінку впливу регулюючих заходів на структурні зрушення, використовуючи у якості досліджуваних показників рівень ВВП, темпи росту інфляції, показники руху населення, рівень безробіття, показники платіжного та зовнішньоторговельного балансу держави.

Дотичним до попередньо описаного підходу є підхід, який базується на здійсненні попередньої оцінки використовуваних регуляторних інструментів з метою врахування негативних та позитивних аспектів їх застосування як у розрізі іманентних їм особливостей, так і наслідків їх реалізації у поточних економічних реаліях.

Для прикладу, розглядаючи такий інструмент прямого регуляторного впливу як комплекс адміністративних методів, необхідно підкреслити їх позитивний ефект, пов'язаний із встановленням мінімальних показників рівня соціального забезпечення, підтримкою конкурентних відносин, забезпеченням появи монопольних утворень на ринку, встановленням квот та видачі ліцензій як форми захисту національного виробника, формуваннями системи фінансових стимулів і т.д. Однак сучасні реалії свідчать про те, що описані попередньо заходи на практиці супроводжуються високим рівнем бюрократизації, посадовими зловживаннями, ігноруванням або формалізацією пріоритетних напрямів державного розвитку в контексті виконуваних уповноваженими структурами функцій.

Окрім використання якісних методів, що базуються на евристичних підходах до аналізу економічної інформації щодо структурних зрушень в економіці, дослідниками, також, часто використовуються математико-статистичні методи, що дозволяють у абсолютному або відносному вимірі визначити вплив окремих заходів на показники структури.

Серед них варто виділити такі:

1. Лінійний коефіцієнт структурних зрушень (узгальнений показник, який дозволяє оцінити абсолютну зміну усіх частин структури, при цьому не враховуючи вплив конкретних зрушень).

Цей коефіцієнт є сумою приросту питомої ваги за модулем, поділену на кількість структурних частин та

відображає середню зміну питомої ваги за весь період за всіма складовими сукупності [4, с. 21].

2. Середній квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень (аналогічний за змістом до попереднього коефіцієнту, однак відображає зміни структури у відсотковому вимірі).

3. Середній квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень (відображає зміну усіх частин структури через середнє значення відносного приросту).

4. Інтегральний коефіцієнт структурних зрушень К. Гатева (дозволяє враховувати інтенсивність структурних зрушень за окремими групами та відповідно до змін їх частки у сукупності).

5. Узагальнюючий показник структурних зрушень А. Салаї (на відміну від попереднього дозволяє враховувати кількість відповідних груп).

6. Індекс В. Рябцева (дозволяє здійснювати аналіз відхилень структурних зрушень від нормативних значень).

Існує достатня кількість статистичних показників у сфері вимірювання структурних зрушень, але водночас не визначено область застосування кожного з них. Зокрема, немає чітких рекомендацій, який з критеріїв застосовувати в конкретній ситуації і для яких цілей. Така ситуація ускладнює роботу економіста-аналітика, що зазнає труднощі у разі спроби розібратися в цьому різноманітті показників.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що оцінка рівня ефективності заходів державного регулювання у сфері структурної політики є складним процесом, який вимагає комплексного уявлення як структури суспільного виробництва, так і ґрунтовних знань у конкретному напрямі, що відповідає предмету дослідження. Тобто процес оцінки включає в себе ідентифікацію відповідних структурних зрушень, визначення першопричини та побудову ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків задля отримання більш повного представлення щодо впливу конкретного заходу. Водночас можна використовувати як підходи якісного аналізу, орієнтовані на визначення характеру та природи структурних зрушень так і підрахунок кількісних показників, які дозволяють визначити у абсолютному або відносному вимірах ступінь впливу того чи іншого регуляторного заходу на зміни у економічній структурі.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було здійснено комплексний аналіз проблематики формування науково-методичних підходів щодо оцінювання ефективності державних регуляторних заходів у напрямі структурної політики, а саме висвітлено окремі особливості структурної політики та її видів, врахування яких є необхідним етапом у процесі оцінки регуляторних заходів. З'ясовано поняття моніторингу, основних напрямків діагностики та контролю як дієвих інструментів оцінки ефективності обраних інструментів структурного регулювання та прогнозування потенційних ризиків, пов'язаних із деструктивним впливом екзогенних факторів. Окремо виділено можливості застосування математико-статистичного апарату дослідження, а саме ряду показників, що дозволяють обчислити зміну рівня структури у абсолютних та відносних вимірниках.

Література:

1. Клімова О.І. Структурні зміни в економіці: основні поняття та види. Зб. наук. пр. Черкаського державного

технологічного університету. Серія. Економічні науки. 2009. Вип. 24 (1). С. 60—65.

2. Коломицева О.В. Сутність і значення структури економіки та структурних зрушень в регулюванні розвитку соціально-економічних систем. Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія. Економічні науки. 2012. Вип. 32 (1). С. 42—45.

3. Пасінович І.І. Структурний розвиток економіки та сучасні виклики структурної трансформації в Україні. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. № 1. С. 82—87.

4. Романова Т. В. Інтегральні показники оцінювання структурних зрушень в економіці. Економіка і регіон. 2016. № 6. С. 20—27.

5. Трубнік Т. Статичне оцінювання диспропорцій секторальної структури національної економіки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2014. Вип. 4 (157). С. 98—102.

6. Тульчинська С.О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ, НТУУ "КПІ", 2009. 488 с.

7. Тульчинська С.О. Наукові підходи до визначення вектору розвитку постіндустріального суспільства. Економічний вісник НТУУ "КПІ". 2014. Вип. 11. С. 501—507.

8. Чебанов О.О., Збаразька Л.О. Оцінка ефективності структурних зрушень у промисловості України. Статистика України. 2013. № 1. С. 28—35.

References:

1. Klimova, O.I. (2009), "Klimova OI Structural changes in the economy: basic concepts and types", Zb. nauk. pr. Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu, vol. 24, no. 1, pp. 60—65.

2. Kolomytseva, O.V. (2012), "The essence and importance of the structure of economy and structural changes in the regulation of the development of socio-economic systems", Zb. nauk. pr. Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu, vol. 32, no. 1, pp. 42—45.

3. Pasinovich, I.I. (2016), "Structural development of economy and modern challenges of structural transformation in Ukraine", Sotsial'no-ekonomichni problemy sучasnoho periodu Ukrainy, vol. 1, pp. 82—87.

4. Romanova, T.V. (2016), "Integral indicators of structural changes estimation in economy", Ekonomika i rehion, vol. 6, pp. 20—27.

5. Trubnik, T. (2014), "Static evaluation of disproportions of the sectoral structure of the national economy", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka, vol. 4, no. 157, pp. 98—102.

6. Tul'chyn'ska, S.O. (2009), Intel'ktual'no-innovatsijna modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretiko-metodolohichni aspekty. [Intellectual-innovative modernization of the Ukrainian economy: theoretical and methodological aspects], NTUU "KPI", Kyiv, Ukraine.

7. Tul'chyn'ska, S. O. (2014), "Scientific approaches to the definition of the vector of development of post-industrial society", Ekonomichnyj visnyk NTUU "KPI". vol. 11, pp. 501—507.

8. Chebanov, O.O. and Zbaraz'ka, L.O (2013), "Estimation of the efficiency of structural shifts in the industry of Ukraine", Statystyka Ukrainy, vol. 1, pp. 28—35.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2019 р.